EVRİM TEORİSİNİN FELSEFESİ'NİN TÜRKÇE BASIMINA ÖNSÖZ

Evrim Teorisinin Felsefesi'nin Türkçeye çevrilmiş olması içimi ısıtıyor. Bu iç ısıtan duygunun üç boyutu var. İlk olarak, Hans Reichenbach, hocalarımdan biri olan Hilary Putnam'ın hocasıydı; dolayısıyla Reichenbach benim "büyük-hocam"-dı. Reichenbach'ın 1933'te Nazi Almanya'sından kaçıp Türkiye'ye geldiğini ve İstanbul Üniversitesinde ders verdiğini öğrenmeden çok önce, onun felsefi çalışmaları –*Experience and Prediction*, *The Philosophy of Space and Time* ve *The Direction of Time*– ilgimi çekmişti. Gürol Irzık Reichenbach'ın Türkiye'ye gelmesinin nasıl gerçekleştiğinin öyküsünü "Hans Reichenbach in Istanbul" (*Synthese*, 2011: 181:157-180) makalesinde anlatır. Bilim felsefesi, Reichenbach'a güvenli bir liman sağladığı için Türkiye'ye şükran borçludur. Ben de Reichenbach'a, nedensellik üzerine çalışmaları, özellikle de filogenetik çıkarım konusundaki çalışmalarımın çıkış noktası olan meşhur "ortak neden ilkesi" nedeniyle önemli ölçüde borçluyum. İkinci boyut, 1974'te Madison'a gelişimden 2003'teki vefatına kadar yakın dostum ve mentorum olan Berent Enç'tir. Berent harika bir aşçıydı ve operaya tutkundu; bu iki tutku bana da geçti. Üçüncü boyut ise çok uzun zaman önce öğrencim, sonra bazen ortak yazarım ve her zaman dostum olan Mehmet Elgin'dir. Kitabımı Ergi Deniz Özsoy ile birlikte çevirdikleri için kendilerine çok minnettarım.

* * *

Amerika Birleşik Devletleri'nde biyoloji felsefesinin analitik felsefe içindeki önemi 1970'lerde ve 1980'lerde arttı. Bu değişim iki nedenden kaynaklandı. Birincisi felsefenin iç dinamikleriyle ilgiliydi. 20. yüzyılın büyük bölümünde bilim felsefesi esas olarak genel bilim felsefesi ile fizik felsefesine odaklanmıştı. Bu durum, başta Jerry Fodor, Ned Block ve Daniel Dennett olmak üzere birçok düşünürün katkısıyla psikoloji felsefesinin serpilip gelişmesiyle değişmeye başladı. Psikoloji felsefesinin yükselişi, psikolojide davranışçılığın, kısmen Noam Chomsky'nin B. F. Skinner eleştirisi sayesinde terk edildiği "bilişsel devrim" sırasında gerçekleşti. Böylece "özel bilimlerin felsefesi" felsefi çalışmaların daha belirgin bir kategorisi hâline geldi ve biyoloji felsefesi de bu yeni belirginliğin bir parçası oldu. Bu değişimin altında yatan itici güç, Hilary Putnam ve Jerry Fodor'un indirgemecilik eleştirisiydi. Eğer özel bilimler fiziğe indirgenemiyorsa, o zaman kendi başlarına ilgiyi hak ediyorlardı.

Biyoloji felsefesinin artan öneminin ikinci nedeni felsefe dışı gelişmelerdi. Amerika Birleşik Devletleri'nde (ve başka yerlerde) Yaratılışçılığın yükselişi biyologların ve filozofların eleştirilerine yol açtı. Böylece bilim felsefesinin klasik sorularından biri olan "Bilim nedir?" pratik önem kazandı. Eğer ABD Anayasası kilise ve devlet işlerinin ayrılmasını gerektirdiği için yaratılışçılık devlet liselerindeki biyoloji derslerinden dışlanacaksa, merkezî soru yaratılışçılığın bilimsel bir teori mi yoksa Kitab-ı Mukaddes'in lafzi yorumuna dayanan dinsel bir doktrin mi olduğuydu. Felsefeciler bu tartışmada kamusal bir rol oynadılar.

Biyoloji felsefesinin yükselişinin bir diğer dışsal nedeni IQ tartışması ve sosyobiyolojiydi. Genetik/çevre sorunu her ikisinin de merkezindeydi. Eğer genetik farklılıklar zekâdaki farklılıkları açıklamaya yardımcı oluyorsa, bu çevresel değişimlerin zekâ üzerinde çok az ya da hiç etkisi olmayacağı anlamına mı gelir? Eğer kadınlar ve erkekler arasındaki toplumsal eşitsizliklerin genetik bir temeli varsa, bu eşitsizlikleri azaltma girişimleri başarısız olmaya mahkûm mudur? Richard Lewontin ve Stephen Jay Gould bu sorular üzerine geniş bir okur kitlesine seslenen biyologlardı; bu soruların kavramsal açıklık gerektirdiği açıktı. Felsefe bölümleri biyoloji felsefecilerini istihdam etmenin iyi bir fikir olduğunu düşünmeye başladı. Ayrıca Richard Dawkins'in çalışmalarını da anmalıyım; evrim ve doğal seçilim üzerine yazdığı kitaplar benzer şekilde geniş bir okur kitlesine ulaştı. Bu üç biyolog, biyoloji felsefesi alanı dışında çalışan felsefecilerin biyoloji felsefesine bakışını büyük ölçüde etkiledi.

* * *

Evrimsel biyoloji ile felsefe arasındaki ilişki hakkındaki iki soru şöyledir:

- Evrimsel biyoloji bazı felsefi sorulara ışık tutar mı?
- Felsefe bazı evrimsel sorulara ışık tutar mı?

"Katı" felsefeciler birinci soruya **hayır**, "katı" biyologlar ise ikinci soruya **hayır** der. Ben bir felsefeciyim, biyolog değilim ama her iki soruya da **evet** diyorum; ben "katı" değilim. Bu kitapta tartışılan konuların okurları da benimle birlikte "evet" demeye yönelteceğini umuyorum.

Wisconsin, Madison
Temmuz 2026